

III. ETICĂ, ISTORIE ȘI TEORIE MUZEALĂ

EVOLUȚIA ȘI CONSOLIDAREA COLECȚIEI DE ARTĂ PUBLICĂ DIN TIMIȘOARA: DE LA PINACOTECĂ LA MUZEU

The Evolution and Consolidation of the Public Art Collection in Timișoara: from Gallery to Museum

Leonard-Denis PĂUȘAN-BARNA
Alexandru Victor BABUSCEAC

ABSTRACT

In the Banat region, the development of museology was significantly shaped by the administrative framework of the Habsburg Empire. Early collections were predominantly private, assembled by scholars and governmental officials who cultivated a foundational cultural legacy. The Austro-Hungarian monarchy played a pivotal role in fostering cultural institutions, exemplified by the establishment of the Society of History and Archaeology in Timișoara in 1872. A prominent figure in Banat's museological history, Zsigmond Ormós, generously donated a substantial body of artworks, thereby enriching the region's cultural patrimony. Subsequently, Ioachim Miloia expanded the collection and advocated for the adaptive reuse of Huniade Castle as a museum space, cementing its role in cultural preservation. The Banat Museum's Art Section became a platform for exhibiting works by distinguished artists, while the restoration of the Baroque Palace facilitated its transformation into the home of the National Art Museum. Timișoara's recognition as the European Capital of Culture acted as a catalyst for modernization efforts within the museum, resulting in increased visitor engagement and reinforcing the institution's cultural prominence both locally and internationally. This trajectory underscores the dynamic interplay between historical stewardship and contemporary cultural identity in the Banat region.

Keywords: Artă, muzeologie, Ormós Zsigmond, Ioachim Miloia, Palatul Baroc

<https://doi.org/10.61789/rm.2025.06>

Oglindirea în presă a dezvoltării colecției de artă a *Délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum társulat*¹

Încă din secolul al XVIII-lea, colecțiile private au început să fie deschise publicului, marcând începutul muzeografiei moderne. Această evoluție s-a produs simultan în mai multe regiuni europene și a ajuns, până la finalul secolului al XIX-lea, și în provinciile Imperiului Austro-Ungar. Muzeele au devenit instituții publice, accesibile unui public larg și relevante pentru diverse categorii de vizitatori, consolidându-și rolul în peisajul cultural și turistic european.

Muzeografia din Banat își are rădăcinile în secolul al XVIII-lea, într-un context marcat de influența administrației habsburgice și de interesul crescut pentru istorie, științele naturii și arheologie. După eliberarea Banatului de sub dominația otomană, administrația habsburgică a început să documenteze sistematic regiunea. Primele colecții muzeale au fost private, aparținând unor cărturari, medici, ofițeri sau preoți interesați de istoria și natura locului. Aceste colecții includeau fosile, obiecte arheologice, arme, documente vechi sau monede. În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, crește interesul pentru organizarea și conservarea patrimoniului. Diverse personalități locale încep să propună înființarea unor instituții care să adune și să expună valorile istorice și naturale ale Banatului.

Dacă ar fi să ne raportăm la un început al muzeografiei bănățene, am putea începe prin a exprima importanța sprijinului venit din partea monarhiei austro-ungare prin înființarea și susținerea unor mijloace eficiente de formare a societăților culturale. În acest context, un rol deosebit în dezvoltarea vieții culturale a Banatului l-a avut Societatea de Istorie și Arheologie (*Délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum társulat*), înființată la Timișoara în anul 1872. În statutele acesteia, adoptate în 25 iunie 1872, se arată că scopul respectivei Societăți este: „Să cerceteze, cât mai temeinic, trecutul și prezentul (și din punct de vedere statistic), să colecționeze, fie prin săpături, donații sau chiar prin achiziții, obiectele preistorice antice și medievale, împărțite în acest ținut, pentru un muzeu al Societății care ar urma să fie înființat, să protejeze, prin supravegherea necesară, ruinele cu valoare istorică de completa lor distrugere și să organizeze mai multe săpături în locurile potrivite; să trezească în cercuri cât mai largi preocuparea de a cultiva interesul pentru istoria patriei și arheologiei”.

Pe prima foaie a vechiului inventar al muzeului din Timișoara, datând din anul 1879, se menționează că „în acest registru se cuprind toate acele anticități, obiecte de artă și vestigii care, începând din 1872, respectiv de la constituirea Societății, au intrat în muzeul arheologic, ori prin donație, ori prin achiziție”. Primul obiect înregistrat în acest inventar este o cărămidă romană pentru mozaic, descoperită la Sarmizegetusa, relicva arheologică

¹ Societatea de Istorie și Arheologie din Ungaria de Sud.

fiind donația unui elev de liceu, făcută în anul 1872. Constituirea colecției muzeului Societății de Istorie și Arheologie a început în anul 1872, fiind corelată cu dezvoltarea muzeologiei europene din acea perioadă. Această dezvoltare are ca rezultat organizarea primelor congrese internaționale de arheologie (Stockholm și Petersburg).

În acea perioadă s-au reorganizat muzeele de pe teritoriul Imperiului Austro-Ungar, care avea deja o bogată tradiție, în timp apărând și alte muzee. La început, modesta colecție a Societății de Istorie și Arheologie a fost adăpostită într-o încăpere a Palatului Episcopal. Pe măsura îmbogățirii patrimoniului muzeal, spațiul respectiv a devenit insuficient și, prin urmare, începând din anul 1876, Prefectura Comitatului Timiș a pus la dispoziția Societății două camere din Casa Wellauer. La 19 martie 1880, o adunare a reprezentanților comitatului Timiș a hotărât destinarea Casei Wellauer, în întregime, Societății de Istorie și Arheologie, pentru adăpostirea colecțiilor sale muzeale (Fond S. Ormós, cota 75, nr. inventar 181, de la Direcția Județeană Timiș a Arhivelor Statului). Dezideratul de a se deschide cât mai grabnic un muzeu rezultă și din elaborarea unui Regulament de Ordine. Pentru a se da un impuls și mai consistent activității de organizare a muzeului, din inițiativa lui Ormós Zsigmond s-a constituit, în anul 1882, „Uniunea Muzeului Ungariei de Sud” (*Délmagyarországi Egylet*). În același an, Ormós, în calitate de prefect al comitatului Timiș și al orașului Timișoara, a lansat o chemare de subvenție pentru muzeu, căutând să atragă cât mai mulți membri fondatori (Fond arhivistic S. Ormós, cota 75, nr. inventar 181). Printr-o decizie ministerială, la 28 iunie 1884 a avut loc fuziunea „Societății de Istorie și Arheologie a Ungariei de Sud” cu „Uniunea Muzeului Ungariei de Sud”, noua instituție luând numele de „Societatea Muzeului de Istorie și Arheologie a Ungariei de Sud” (*Délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum társulat*). În statutele noii societăți se prevedea să se ia măsuri cât mai eficiente în vederea deschiderii muzeului².

Ormós Zsigmond a câștigat respectul unei națiuni întregi până la vârsta senectuții. Numele său își face adeseori apariția în presa vremii, realizările sale fiind subiectul a numeroase articole. Ziarul budapestan *Nemzet Reggeli Kiadás* din data de 17 februarie 1883 anunță o grandioasă festivitate dedicată aniversării vârstei de 70 de ani a comitelui județului Timiș. Conform acestui articol, la data de 20 februarie, autoritățile județene și municipale, alături de locuitorii regiunii, își vor exprima respectul și aprecierea față de conducătorul lor. Același articol afirmă că „Ormós este recunoscut pentru echitatea și amabilitatea sa, câștigând aprecierea tuturor naționalităților din județ”³. Tot în acest articol este menționat că, după slujba religioasă din catedrala orașului, consiliul îi va oferi comitelui un portret în ulei de mari dimensiuni, iar autoritățile județene îi vor înmâna un album și o medalie de aur (aflată în prezent în patrimoniul Muzeului Național al Banatului). Consiliul orașului intenționa să expună permanent portretul lui Ormós în sala de consiliu a primăriei, în amintirea contribuțiilor sale⁴.

2 Turcuș (1997), p. 6.

3 *Nemzet Reggeli Kiadás* (1883), p. 6.

4 *Ibidem*, p. 6.

Fig. 1. Ormós Zsigmond
Sursa: Arcanum – „Renașterea
Bănățeană”, 1992

În periodicul „Orizont”, Stela Radu subliniază faptul că o incursiune în arhivele colecțiilor muzeale de artă din Banat ne indică câteva date importante: 1879 – prima pictură intrată în evidențele muzeale; 1891 – prima donație de șase picturi; 1892 – prima pictură italiană menționată. Acestor începuturi li se adaugă în 1895 o masivă donație de obiecte de artă care au constituit împreună nucleul colecției de artă din Banat. Donația este legată de numele lui Ormós Zsigmond, unul dintre pionierii muzeografiei timișorene (1813-1894). Repetatele donații făcute muzeului de către Ormós Zsigmond încă din timpul vieții sale, deopotrivă importante pentru secția de istorie și pentru secția de artă, au fost încununate de donația lăsată testamentar, însumând peste 190 de lucrări de artă. Fondul Ormós, nucleul de bază al colecției de artă universală, cuprinde printre exponate numele unor artiști de rezonanță europeană. Gestul mărinimos al lui Ormós, care nu numai că a militat pentru înființarea muzeului, dar, realizându-l, i-a dăruit și o zestre dintre cele mai bogate, nu a rămas singular.

Moartea lui Ormós Zsigmond a încheiat prima etapă a dezvoltării muzeografiei în Timișoara. Ziarul *Pesti Hirlap* din data de 17 noiembrie aduce trista veste a morții comitelui Timișului. Articolul menționează că, prin devotamentul său neobosit, Ormós Zsigmond a contribuit semnificativ la promovarea identității culturale maghiare, facilitând o afirmare rapidă a acestei identități în regiune. Cu toate acestea, Ormós nu a impus o maghiarizare radicală, ci a susținut o evoluție naturală, fără a constrânge populația. Ori de câte ori se punea problema susținerii culturii maghiare, el oferea fără a ezita resurse financiare și sprijin activ. Articolul continuă să afirme certitudinea perpetuării memoriei lui Ormós, un simbol etern al recunoașterii și aprecierii comunității⁵.

Deschán Achill, director adjunct al *Délmagyarországi történelmi és régészeti muzeum társulat*, deschide ședința din data de 20 noiembrie în calitate de

5 *Pesti Hirlap* (1894, 18 noiembrie). Anul XVI, nr. 322, p. 8.

președinte. Deschán ține un discurs emoționant prin care exprimă regretele întregii comunități. Printre numeroasele contribuții ale comitetului, Deschán enumeră atât colecțiile, cât și clădirea muzeului timișorean⁶.

De-a lungul anilor, Ormós a urmărit mișcarea artistică din Banat și a achiziționat pentru colecția sa multe lucrări ale pictorilor din această parte a țării. Din Germania și Italia a colecționat numeroase opere de artă pe care le-a cuprins în catalogul editat în anul 1874, intitulat *Ormós Zsigmond – catalogul colecției de artă, caietul I, picturi în ulei, picturi chinezești, lucrări în tuș, maiolică, porțelan, covoare și alte obiecte*. El menționează în prefața lucrării că aceasta este doar prima parte a unui material mai vast, partea a doua urmând să cuprindă desenele, gravurile, sculpturile și colecția sa de numismatică. Partea a doua a catalogului nu a mai fost însă definitivată și tipărită. Caietul I al catalogului colecției de artă „Ormós Zsigmond” este redactat în limba maghiară și cuprinde, în ordine alfabetică, numele autorului, câteva date biografice, titlul lucrării, dimensiunile, tehnica, suportul, o scurtă descriere a tabloului, proveniența și anul achiziționării. Din 163 de obiecte, catalogul cuprinde 108 picturi în ulei, majoritatea aparținând școlilor de pictură occidentală. În anul 1888 apare volumul III al *Amintirilor de călătorie*, care era de fapt o reeditare a catalogului din 1874, completat cu lucrările achiziționate în acest interval, cu date muzeografice similare celor din prima ediție. Catalogul cuprinde 543 de obiecte de artă, dintre care 153 de picturi în ulei⁷.

Contribuțiile lui Zsigmond Ormós, fondator al Muzeului Banatului, și ale lui Ioachim Miloia, eruditul director al instituției între anii 1928 și 1940, au îmbogățit patrimoniul local. Munca și efortul depus de către acești deschizători de drum care au promovat cultura bănățeană sunt studiate și în prezent⁸.

Dezvoltarea Secției de artă a Muzeului Banatului și spațiile alocate pentru expunerea acestora

Numeroase personalități de marcă au contribuit la consolidarea patrimoniului Muzeului Regional al Banatului, denumire adoptată la începutul perioadei interbelice. Dintre acestea se numără Berkeszi István, Dionisie Linția – delegat de la Cluj între 1920 și 1922 – și Emanuil Ungureanu, avocat și filantrop român, activ între 1922 și 1928. În această etapă, muzeul și-a continuat activitatea în imobilul situat pe strada Lonovici nr. 7, în ciuda faptului că spațiul era considerat inadecvat pentru desfășurarea activităților muzeale. În anul 1924, instituția a fost vizitată de Regele Ferdinand, aflat la a doua sa vizită în Timișoara, însoțit de Prințul Hohenzollern-Langenberg. Această vizită a reprezentat prima ocazie în care un suveran a pășit în incinta muzeului⁹.

6 Történelmi és Régészeti Értesítő. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat Értesítője (1894). Timișoara, p. 82.

7 Constantin-Drăgan & Turcuș (1992), p. 5.

8 Constantin-Drăgan & Turcuș (1992), p. 2.

9 Ilieșu (1943), p. 129.

Începând cu anul 1937, Muzeul Regional al Banatului a fost relocat în Palatul Culturii, ocupând etajele II și III ale laturii de pe strada Alba Iulia. Pinacoteca a fost organizată în nouă săli la etajul II, unde a fost expusă colecția Ormós, ce cuprinde lucrări aparținând diverselor școli europene, precum și picturi realizate în Banatul istoric. Expunerea a fost concepută astfel încât să respecte o succesiune cât mai apropiată de ordinea cronologică. Într-o sală de dimensiuni reduse a fost amenajată o expoziție de artă românească, incluzând lucrarea „Ulița de la Vitre” de Nicolae Grigorescu, alături de alte opere ale artiștilor români din perioada interbelică. Expoziția cuprindea și sculpturi semnate de Romul Ladea și Ferdinand Gallas. La etajul III au fost organizate secțiunile de artă etnografică, industrială și religioasă, una dintre săli fiind dedicată colecției de icoane, cu lucrări semnate de Nedelcu Zugrav Popovici, Dimitrie Turcu și Vasile Diaconu¹⁰.

O analiză a activității Muzeului Banatului în perioada interbelică nu poate fi realizată fără a evidenția contribuția esențială a lui Ioachim Miloia. Personalitate polivalentă – istoric al artei, arheolog, pictor și publicist, Miloia a reprezentat un veritabil catalizator al vieții culturale bănățene. Sub conducerea sa, muzeul a fost transformat într-un centru de cercetare și promovare a valorilor artistice și istorice ale regiunii. A inițiat campanii de cercetare arheologică și istorică, contribuind la îmbogățirea colecțiilor muzeului cu artefacte și opere de artă valoroase, manifestând o preocupare constantă pentru patrimoniul artistic regional, inclusiv prin recuperarea tablourilor rechiziționate de armata sârbă după Primul Război Mondial¹¹.

Simultan, Miloia a fondat revista „Analele Banatului”, unde a publicat studii de istoria artei și arheologie, consolidând prestigiul instituției în mediul academic. A contribuit la înființarea Secției de etnografie și la integrarea colecției ornitologice a lui Dionisie Linția, extinzând astfel profilul muzeului spre domeniul științelor naturii. A fost un susținător fervent al artei bisericești, realizând cercetări și chestionare istorico-arheologice pentru documentarea patrimoniului rural din Banat. A colaborat cu personalități de prestigiu, precum Nicolae Iorga și Constantin Daicoviciu, care au apreciat rigoarea și pasiunea sa pentru cercetare și organizare muzeală. Datorită activității sale, Muzeul Banatului a devenit al doilea mare centru cultural românesc din Timișoara, după Politehnica¹².

La dispariția sa prematură, în 1940, la vârsta de doar 43 de ani, Nicolae Iorga scria: „Caut în zadar unul care să fi unit mai multe cunoștințe cu mai multă dorință de a lucra și cu un mai mare spor în opera care din fuga unei scurte vieți a putut-o întruchipa decât harnicul muncitor cultural care a fost – cât mă doare s-o spun – Ioachim Miloia”. Prin viziunea sa, Miloia nu doar că a dezvoltat Secția de artă a Muzeului Banatului, ci a pus bazele unei instituții de cercetare și educație culturală care continuă să inspire și în prezent.

¹⁰ Ibidem, p. 233-238.

¹¹ Ioachim Miloia, *Cărturarul care a „crescut” Muzeul Banatului*, 16.04.2016, accesat în data de 18. 09.2025, <https://www.pressalert.ro/2016/04/timisoara-ioachim-miloia-muzeu/>.

¹² Ciobanu (2017), p. 1-2.

Ioachim Miloia este recunoscut drept unul dintre principalii promotori ai artei românești din Banat, atât în dimensiunea sa istorică, cât și religioasă. În „Foaia Diecezană” din 1938 se consemnează: „În părțile bănațene, dl Dr. Ioachim Miloia, directorul muzeului bănațean din Timișoara, depune în această direcție o muncă încordată. Importanța adunării materialului documentar cu privire la bisericile noastre de lemn este cu atât mai mare cu cât în prezent aproape numai în ele aflăm date precise pentru cunoașterea trecutului nostru bisericesc local”¹³. Un exemplu al acestei activități de colecționare se regăsește în „Analele Banatului” din 1929, redactate de Miloia, unde în al doilea capitol sunt descrise patru icoane realizate de Nedelcu Zugrav Popovici, păstrate până astăzi în colecția muzeului. Miloia nota: „Am găsit în biserica cea nouă, între alte tablouri vechi, patru icoane ce se relevau prin calitatea picturii, atâta câtă se putea vedea de sub stratul de uleiuri și murdărie depus de atâta timp”¹⁴.

Încă din anul 1928, printre argumentele formulate de Miloia pentru transformarea Castelului Huniazilor într-un muzeu se regăsesc criteriile încă valabile în proiectarea instituțiilor culturale contemporane: amplasarea centrală în localitate, delimitarea față de alte edificii printr-un spațiu verde propriu, existența unei curți interne, posibilitatea extinderii, precum și costurile reduse de adaptare comparativ cu construirea unei structuri noi. Deși valoarea sa ca vestigiu istoric nu mai era invocată ca principală justificare pentru destinația expozițională, aceasta este menționată în 1935, când castelul a fost clasat pe primul loc între cele cinci imobile din Timișoara propuse pentru această întrebuințare¹⁵. În acel moment, muzeul era alcătuit din mai multe secții, printre care se număra și Secția de artă, compusă în principal din fondul colecției Ormós Zsigmond, colecția de artă iconografică și cea de artă modernă interbelică, incluse în patrimoniul muzeului sub conducerea lui Miloia. Secției de artă îi erau destinate două săli de mari dimensiuni de la etajul I, intens luminate de ferestre ample dispuse pe ambele laturi, ale căror proporții accentuau monumentalitatea spațiului interior. Prezența arcadelor ogivale reflecta influența curentului romantic, conferind sălii o atmosferă pitorească. Liliana Roșiu aprecia spațiul muzeal ca fiind adecvat, afirmând: „...galeriei de pictură a Muzeului Banatului oferindu-i-se prestanța unui cadru în care opera să-și poată iradia valoarea, fără a pierde din calitate prin condiția de exponat muzeal”¹⁶.

Secția de artă s-a mutat în anul 1969 într-o nouă locație, bine amenajată, îmbunătățită pentru viitoarele expoziții¹⁷. Decizia de a muta colecția de artă a Muzeului Banatului într-o clădire separată va reprezenta o nouă etapă pentru această secție, permițând o vizibilitate mai mare, precum și amenajarea mai multor expoziții temporare. Spațiul ales de către oraș a fost

13 Foaia Diecezană, *Organul eparhiei ortodoxe române a Caransebeșului*, nr. 7, Anul LIII, Tipografia și Librăria Diecezană, Caransebeș, 13 februarie 1938, p. 3.

14 Miloia (1929), p. 6.

15 Roșiu (1998), p. 32.

16 Ibidem, p. 35.

17 Radu (1973), p. 9.

superba vilă Kimmel, amplasată pe actualul bulevard C.D. Loga, o bijuterie a arhitecturii antebelice, finalizată în anul 1914 după planurile arhitecților Josef Kremmer senior și Josef Kremmer junior în stilul eclectic *Beaux Arts* de sorginte franceză. Vila a găzduit Secția de artă timp de 8 ani (1969-1977), când edificiul este reținut de familia Ceaușescu și devine casa de oaspeți a reședinței oficiale de la Timișoara a cuplului dictatorial. Acest nou spațiu a fost martor a numeroase expoziții temporare ale comunității artistice locale. Dintre multiplele articole care promovează activitatea muzeului am extras două mențiuni:

„Vineri, ora 17, la Secția de artă a Muzeului Banatului, bd. Victoriei 46, are loc vernisajul expoziției Catul Bogdan. Expoziția cuprinde 83 de lucrări, picturi, acuarele și desene din diferite perioade ale activității și creației cunoscutului artist plastic care și-a desfășurat o bună parte din activitatea sa (1933-1949) în municipiul nostru. La festivitatea de deschidere va participa și maestrul Catul Bogdan, prilejuind iubitorilor de artă o reîntâlnire cu personalitatea sa marcantă.”¹⁸

„SECȚIA DE ARTĂ A MUZEULUI „BANATULUI” anunță pentru astăzi, ora 18, vernisajul expoziției «40 desene în tuș» a lui Gabriel Kazinczy. Tânărul artist plastic timișorean și-a împărțit lucrările în patru cicluri: «François Villon», «Dózsa», «Tisa» și «Relații». G. Kazinczy se află la cea de a cincea expoziție personală.”¹⁹

Palatul Baroc – importanța sediului Muzeului Național de Artă Timișoara în spațiul urban

Piața Unirii din Timișoara constituie unul dintre cele mai semnificative spații publice din cadrul patrimoniului urban, fiind inclusă în Lista Monumentelor Istorice. Aceasta se remarcă drept cel mai valoros ansamblu urban al orașului, reunind edificii de importanță arhitecturală și istorică majoră, precum Domul Romano-Catolic, Biserica Ortodoxă Sârbă, Monumentul Sfintei Treimi și Palatul Baroc²⁰.

Palatul Baroc sau Palatul Vechii Prefecturi, cum a fost denumit în anii '80 ai secolului trecut, reprezintă unul dintre cele mai valoroase monumente istorice ale Timișoarei. Desfășurată pe jumătate din frontul sudic al Pieței Unirii, construcția s-a edificat în etape, evoluând odată cu spațiul urban al fostei „Piețe Principale”, pe care secolul al XVIII-lea a fixat-o în configurația orașului. În relație cu această piață, în preajma anului 1730, apar în preocupările inginerilor militari ai vremii propuneri pentru construirea unei reședințe a guvernatorului, chiar dacă separarea administrației camerale de cea militară și de funcția de președinte civil se instituie în 1751²¹.

18 Drapelul Roșu 8016 (1970), p. 4.

19 Drapelul Roșu 9025 (1974), p. 4.

20 Demetrescu (2019), p. 50.

21 Muzeul de Artă (2006), p. 12.

Fig. 2. Palatul Baroc, 1997
Sursa: „Societatea Timișoara” 1997

Cetatea secolului al XVIII-lea a fost complet refăcută după războiul din 1716, care a distrus cea mai mare parte din oraș. Reconstrucția ei a fost organizată după planuri riguros elaborate pe un perimetru mult mai mare, cuprinzând în interiorul său cele două piețe centrale, unde au fost plasate edificiile de interes administrativ (de cult și particular), printre care și Palatul Baroc, construit ca sediu de guvernământ în anul 1754. Maiestuosul edificiu a fost înălțat în mai multe etape, uimind prin frumusețea decorațiilor exterioare și somptuozitatea interioarelor. Din prima etapă se mai disting mascaronul ce încadra o ușă (astăzi transformată în fereastră) pe latura stângă a palatului, decorație proprie arhitecturii baroce, portaluri, bolți în arc. La terminare, după mai multe etape de construcție, clădirea a luat înfățișarea unui amplu palat în formă de U, cu scară interioară centrală și acces prin cele două porți, cu o încăpere de protocol, decorată, ca și celelalte încăperi ce dădeau spre fațadă, cu motive baroce realizate în stucaturi ce împodobeau atât tavanele, cât și pereții. Tulburătorul secol al XVIII-lea, plin de evenimente militare în zonă, a oprit, desigur, desfășurarea în timp a construcției, terminată în diferite etape spre începutul secolului al XIX-lea.

După Al Doilea Război Mondial, edificiul a fost utilizat ca sediu al comandamentului trupelor sovietice staționate în Timișoara timp de 14 ani. Ulterior, a fost atribuit Facultății de Agronomie din cadrul Politehnicii din Timișoara, devenită mai târziu Universitatea de Științe Agricole și Medicină Veterinară, instituție care a funcționat în clădire între anii 1955 și 1976.

În 1983 au început ample lucrări de restaurare, urmând ca, în 1984, clădirea să fie destinată găzduirii unui nou Muzeu de Artă. În anul 2006, muzeul a fost deschis către un numeros public interesat de cultură și mai ales de artă. În prezent, acest spațiu a devenit lăcașul permanent al operelor de artă aflate în patrimoniul muzeal timișorean, fiind o instituție de referință, cu o istorie îndelungată în România²².

22 Crișan (2007), p. 26.

Procesul de restaurare inițiat în anii '80 a avut ca scop aducerea clădirii la forma inițială din secolul al XVIII-lea. Conform autoarei Rodica Vârtaciu, atenția la detalii și corectitudinea acestui proces au reprezentat o prioritate. Ea afirmă că: „Monumentul ar trebui redat orașului în toată frumusețea formei sale inițiale, restaurarea urmând să reliefeze etapele de construcție ce demonstrează lunga istorie a clădirii: realizarea dificilului proiect. Din punct de vedere arhitectural, pentru clădire, în această parte a țării se impune o colaborare strânsă între istorici, istorici de artă și arhitecți, obligați printr-un înalt profesionalism să elaboreze planurile de restaurare în așa fel încât clădirea să-și păstreze întreaga personalitate nealterată. Din păcate, cu tot timpul îndelungat de când a început restaurarea clădirii, planurile definitive nu au fost terminate nici până astăzi. Din punctul de vedere al spațiului, clădirea prezintă numeroase avantaje, oferind deosebite posibilități de adaptare la circuitul muzeografic. Colecțiile de artă românească și universală vor fi expuse la cele două niveluri, urmând ca la parter să ființeze spații pentru expoziții temporare, relații cu publicul și cele afectate sectorului administrativ”²³.

Începând cu primul deceniu al secolului XXI, Expoziția de Artă Europeană, cunoscută anterior sub denumirea de „universală”, a fost amplasată constant la etajul al doilea al Palatului, pe latura orientată spre strada Mercy. La etajul întâi, în sălile cu deschidere spre Piața Unirii, a fost expusă donația Corneliu Baba, reprezentând cea mai amplă colecție dedicată acestui artist în România. Tot la același nivel, dar pe latura Mercy, au fost organizate expoziții consacrate artei locale și naționale.

Ca urmare a investițiilor realizate în cadrul programului „Timișoara 2023 – Capitală Europeană a Culturii”, expozițiile permanente ale muzeului au fost restructurate conceptual și spațial. Unul dintre cele mai semnificative efecte ale acestui proiect a fost modernizarea Muzeului Național de Artă din Timișoara, realizată prin fonduri europene începând cu anul 2022. Instituția a beneficiat de reconfigurarea spațiilor de expunere, modernizarea sistemului de iluminat, securitate la incendii, supraveghere și climatizare, redefinind astfel experiența muzeală. În paralel, muzeul a organizat expoziții temporare de anvergură internațională, care au atras un public numeros.

Reconfigurarea galeriilor a urmărit o organizare tematică, fundamentată pe istoria colecțiilor, stilurile artistice, școlile și contextul cultural al operelor. Expoziția de Artă Europeană, alcătuită preponderent din Colecția Ormós Zsigmond, a fost reorganizată integral, renunțându-se la abordarea cronologic-geografică în favoarea unei prezentări tematice, corelată, în unele cazuri, cu școli artistice distincte, în special datorită abundenței lucrărilor din secolele XVI-XVIII provenite din spațiul italian.

Expoziția de Artă Românească Modernă și Artă Bănățeană a fost concepută ca răspuns la o necesitate curatorială, reflectând evoluția portretului de la neoclasicismul iluminist, prin academismul și estetica Biedermeier a secolului al XIX-lea, până la expresiile postimpresioniste și expresioniste ale începutului de secol XX. Expoziția Corneliu Baba,

23 Vârtaciu (1991), p. 10.

reorganizată în 2023, integrează elemente biografice și ambientale, precum obiecte personale și detalii cromatice, contribuind la crearea unei atmosfere sugestive și imersive.

Receptarea publică a muzeului: analiza comparativă a fluxului de vizitatori ai Muzeului Național de Artă: începuturile în Castelul Huniade și evoluția contemporană

Dezvoltarea cronologică a muzeului de-a lungul ultimilor 153 de ani oglindește motivațiile și nivelul de educație al personalităților care au contribuit la formarea acestei instituții. Totuși, pentru a înțelege cu adevărat impactul pe care muzeul l-a avut și îl are în continuare asupra culturii locale, este necesară analizarea receptării sale de către public. Integrarea acestei paradigme, exprimată prin fluxul de vizitatori, reflectă importanța muzeului ca spațiu viu, dedicat oamenilor, și nu ca un simplu depozit de opere de artă.

În luna februarie a anului 1950, după mutarea muzeului în Castelul Huniade, se înregistrează 2000 de vizitatori la singura colecție deschisă, cea de ornitologie. În aceeași lună a fost demarată amenajarea colecției de artă, aceasta fiind organizată pe școli artistice și concepută cronologic²⁴. În martie, odată cu deschiderea secțiilor de pictură și etnografie, s-au înregistrat aproximativ 2500 de vizitatori²⁵. Acest flux se menține constant de-a lungul anului, în luna decembrie ridicându-se la 2800²⁶. Registrul vizitatorilor există de la 1 august 1950, însă vizitele nu se făceau decât în grupuri organizate deoarece nu existau ghizi²⁷. Numărul de vizitatori se situa între 2000 și 4000 pe lună, și între 30.000 și 35.000 pe an. În luna octombrie, pe lângă amenajarea Secției de istorie, au avut loc și deplasări pe teren pentru evaluarea și trierea patrimoniului aflat în conacele aristocratice din regiunea Banatului. Cu aceste materiale, precum și cu acelea rezultate din cele șase cercetări de teren, s-a organizat o expoziție de anvergură, muzeul fiind vizitat de 4500 de oameni²⁸.

În anul 2006, Muzeul de Artă devine o instituție independentă, în cadrul Palatului Baroc, preluând majoritatea tablourilor, sculpturilor și obiectelor de artă decorativă din patrimoniul MNAB în colecția sa. Inaugurarea muzeului a avut loc la data de 24 februarie²⁹. Numărul de vizitatori a rămas relativ constant în anii care au urmat. Printre expozițiile temporare care se remarcă în cei 15 ani de la deschiderea muzeului, se numără „Marile

²⁴ Rămneanțu (2008), p. 345.

²⁵ Ibidem, p. 345.

²⁶ Ibidem, p. 345.

²⁷ Ibidem, p. 349.

²⁸ Ibidem, p. 353.

²⁹ Observator Cultural 53 (2006).

portrete ale lui Nadar” în 2021, expoziția dedicată pictorului Victor Vasarely în anul 2018, „Rembrandt: Apogeul artei gravurii” în anul 2014 etc.

Obținerea titlului de Capitală Culturală Europeană de către Timișoara a reprezentat un moment definitoriu pentru revitalizarea culturală a orașului, generând o dinamică pozitivă în promovarea patrimoniului și în dezvoltarea instituțiilor culturale. Recunoașterea internațională a orașului, aflat la intersecția Europei Centrale și de Sud-Est, a fost reflectată în presa străină, stimulând scena culturală a orașului și restaurarea spațiului urban central³⁰.

Expoziția „Victor Brauner: invenții și magie” a înregistrat 12.000 de vizitatori în primele două luni³¹, iar „Constantin Brâncuși: surse românești și perspective universale” a atras un număr record de 130.000 de vizitatori în decursul a patru luni³², devenind cea mai amplă retrospectivă dedicată artistului în România în ultimele cinci decenii. În 2023, muzeul a fost propulsat pe scena culturală internațională, iar expoziția „Luminile lui Caravaggio”, organizată ulterior, a atras aproximativ 30.000 de vizitatori³³, consolidând statutul instituției de reper cultural european.

Privind retrospectiv, imaginea Muzeului Național de Artă se dezvăluie ca rezultatul unui dublu parcurs: pe de o parte, impactul pe care oamenii erudiți l-au avut asupra patrimoniului artistic timișorean, definind lunga sa istorie, iar pe de altă parte, influența pe care muzeul o exercită asupra comunității. Totuși, adevărata semnificație a muzeului nu se reduce la trecut, ci se proiectează în viitor: muzeul trebuie să devină un spațiu de dialog permanent între patrimoniu și comunitate, un loc unde memoria culturală se întâlnește cu creativitatea contemporană, inspirând generațiile viitoare și consolidând rolul său de reper viu al identității europene.

30 Trinicia, A. (2013, octombrie 29). *It might be time to consider Timișoara*, The New York Times, accesat în data de 31.05.2025, <https://www.nytimes.com/2013/10/27/travel/timisoara-romania-things-to-do.html>

31 Pantea, R. (2023, aprilie 18). *Record de vizitatori la expoziția Brauner de la Muzeul de Artă*, Express de Banat, accesat în data de 31.05.2025: <https://expressdebanat.ro/record-de-vizitatori-la-expozitia-brauner-de-la-muzeul-de-arta/>

32 Cea mai mare expoziție Brâncuși din România a avut peste 130.000 de vizitatori în Timișoara. Organizarea a costat peste 1,2 milioane de euro și a adus venituri de peste 1,3 milioane de euro, conform unui articol G4 Media din 28.01.2024, accesat în data de 31.05.2025: <https://economedia.ro/cea-mai-mare-expozitie-brancusi-din-romania-a-avut-pest-130-000-de-vizitatori-in-timisoara-organizarea-a-costat-pest-12-milioane-de-euro-si-a-adus-venituri-de-pest-13-milioane-de-euro.html>

33 Pavel, R. (2025, martie 7). *Peste 30.000 de vizitatori la expoziția „Luminile lui Caravaggio”*, la Timișoara. Jurnal de Timiș, accesat în data de 31.05.2025: <https://jurnaldetimis.ro/cultura/pest-30-000-de-vizitatori-la-expozitia-luminile-lui-caravaggio-la-timisoara/> <https://jurnaldetimis.ro/cultura/pest-30-000-de-vizitatori-la-expozitia-luminile-lui-caravaggio-la-timisoara/>

Fig. 3. Interiorul Palatului Baroc, 1996
Sursa: „Realitatea Bănățeană”, 1996

Bibliografie

Lucrări de specialitate

- Miloia, I. 1929. *Analele Banatului*. Timișoara: Muzeul Banatului.
Hudson, R. 1993. *The Grand Tour*. Londra: The Folio Society.
Muzeul de Artă. 2006. *Palatul Baroc și colecțiile sale*, Timișoara: Tastet.
Rămneanțu, V. „Renașterea unui muzeu. Muzeul Banatului din Timișoara în anul 1950”, în Drașovean, F. 2008. *Analele Banatului*. S.N. Arheologie-Istorie XVI. Timișoara: Marineasa.

Articole din periodice

- Demetrescu, B. „Piața Unirii din Timișoara”, *Transsylvania nostra* 49 (2019).
Constantin-Drăgan, J., Turcuș, A. Cercetător și colecționar de patrimoniu muzeal, *Renașterea Bănățeană* 610 (1992).
Constantin-Drăgan, J., Turcuș, A. *Muzeul Banatului în lumina sărbătorii sale, Renașterea Bănățeană* 2319 (1997).
Drapelul Roșu 8016 (1970).
Drapelul Roșu 9025 (1974).
Roșiu, L. „Amenajarea Castelului Huniazilor din Timișoara ca muzeu al Banatului”, în Florin Medeleteș (coord.), *Analele Banatului* VI, 1998, Timișoara: Mirton, p. 31-46.
Nemzet Reggeli Kiadas, Budapest, 1883.
Crișan, M.M. „Muzeul de artă din Timișoara”, *Observator Cultural* 141 (2007).
Observator Cultural, anul VII, nr. 53, 2-8 martie 2006.
Vărtaciu, R. „Palatul Baroc”, *Orizont* 30 (1991).
Radu, S. „Colecția de artă”, *Orizont* 255 (1973).

Turcuș, A. „Aniversarea Muzeului Banatului sub semnul izvoarelor documentare”, Paralela 45 2244 (1997).

Pesti hirlap 322 (1894), Budapesta.

Történelmi és Régészeti Értesítő. A Délmagyarországi Történelmi és Régészeti Múzeumtársulat Értesítője (1894), Timișoara.

Foaia Diecezană, Organul eparhiei ortodoxe române a Caransebeșului 7 (1938). Caransebeș: Tipografia și Librăria Diecezană.

Ciobanu, T. „Despre Ioachim Miloia, la 120 de ani de la nașterea sa”, în MORISENA 3 (2017), p. 1-2.

Webografie

<https://economy.ro/cea-mai-mare-expozitie-brancusi-din-romania-a-avut-peste-130-000-de-vizitatori-in-timisoara-organizarea-a-costat-peste-12-milioane-de-euro-si-a-adus-venituri-de-peste-13-milioane-de-euro.html>

<https://expressdebanat.ro/record-de-vizitatori-la-expozitia-brauner-de-la-muzeul-de-arta/>

<https://jurnaldetimis.ro/cultura/peste-30-000-de-vizitatori-la-expozitia-luminile-lui-caravaggio-la-timisoara>

<https://www.nytimes.com/2023/10/27/travel/timisoara-romania-things-to-do.html>

<https://www.pressalert.ro/2016/04/timisoara-ioachim-miloia-muzeu>

Drd. Leonard-Denis PĂUȘAN-BARNA,
Supraveghetor muzeu cu atribuții de ghidaj,
Muzeul Național de Artă din Timișoara,
Doctorand, Școala doctorală de Științe Umaniste,
Facultatea de Litere, Istorie și Teologie,
Universitatea de Vest din Timișoara.
leonardpausan@yahoo.com

Drd. Alexandru Victor BABUSCEAC,
Muzeograf,
Muzeul Național de Artă Timișoara,
Școala Doctorală de Arte și Design/IOSUD,
Facultatea de Arte și Design,
Universitatea de Vest din Timișoara,
alex.babusceac@mnart.museum